Атамасов Артем Васильович, аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро, Україна, https://orcid.org/0009-0008-2645-8657

Atamasov Artem Vasylovych, Postgraduate Student, Department of Public Administration and Local Self-Government, National Technical University "Dnipro Polytechnic", Dnipro, Ukraine, https://orcid.org/0009-0008-2645-8657

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

TRANSFORMATION OF POLITICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATION REFORM

Анотація

Статтю присвячено дослідженню трансформації політичної культури України в умовах реформування системи публічного управління. У роботі розкрито теоретико-концептуальні засади феномену політичної культури, проаналізовано підходи сучасної політичної науки щодо її структурних компонентів та функцій у розвитку демократичних інституцій. Особливу увагу приділено впливу ключових реформ, зокрема децентралізації, цифровізації державних послуг, модернізації державної служби та розвитку антикорупційної інфраструктури, на формування нових моделей політичної поведінки громадян. Показано, що структурні зміни у сфері врядування сприяють зростанню політичної участі, підвищенню рівня підзвітності влади та поширенню демократичних практик.

У статті проаналізовано сучасні тенденції політичної культури в Україні – посилення громадянської активності, становлення культури участі, вплив цифрових інструментів на політичну взаємодію, зміни ціннісних орієнтацій у контексті європейської інтеграції та умов воєнного стану. Визначено ключові бар'єри демократизації політичної культури, серед яких інституційна недовіра, інформаційні виклики, нерівномірність культурних зрушень та вплив неформальних практик. На основі проведеного аналізу окреслено перспективи формування демократично орієнтованої політичної культури, що передбачають подальше укріплення реформ публічного управління, розвиток громадянської освіти, розширення цифрової демократії та зміцнення громадянського суспільства.

Додатково підкреслено, що трансформація політичної культури неможлива без посилення інституційної стійкості, підвищення медіаграмотності населення та формування сталої практики діалогу між владою й громадянами. Акцентовано на необхідності системного підходу, який поєднує державні реформи, освітні ініціативи та активну участь суспільства, що у своїй сукупності здатні забезпечити сталий демократичний розвиток України та зміцнення її політичної системи.

Ключові слова: політична культура, публічне управління, демократизація, децентралізація, громадянська участь, цифрова демократія, реформи, громадянське суспільство.

Abstract

The article is devoted to the study of the transformation of the political culture of Ukraine in the context of reforming the public administration system. The paper reveals the theoretical and conceptual foundations of the phenomenon of political culture, analyzes the approaches of modern political science to its structural components and functions in the development of democratic institutions.

Particular attention is paid to the impact of key reforms, in particular decentralization, digitalization of public services, modernization of the civil service and development of anti-corruption infrastructure, on the formation of new models of political behavior of citizens. It is shown that structural changes in the field of governance contribute to the growth of political participation, increasing the level of accountability of the authorities and the spread of democratic practices.

The article analyzes the current trends in political culture in Ukraine – the strengthening of civic activity, the formation of a culture of participation, the influence of digital tools on political interaction, changes in value orientations in the context of European integration and martial law. The key barriers to the democratization of political culture have been identified, including institutional mistrust, information challenges, unevenness of cultural shifts and the influence of informal practices. On the basis of the analysis, the prospects for the formation of a democratically oriented political culture are outlined, which provide for further strengthening of public administration reforms, the development of civic education, the expansion of digital democracy and the strengthening of civil society.

In addition, it is emphasized that the transformation of political culture is impossible without strengthening institutional stability, increasing media literacy of the population and forming a sustainable practice of dialogue between the authorities and citizens. The need for a systematic approach that combines state reforms, educational initiatives and active participation of society, which together can ensure the sustainable democratic development of Ukraine and the strengthening of its political system, is emphasized.

Keywords: political culture, public administration, democratization, decentralization, civic participation, digital democracy, reforms, civil society.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України характеризується масштабними реформами у сфері публічного управління, спрямованими на підвищення ефективності державних інституцій, утвердження демократичних цінностей та вдосконалення механізмів взаємодії між владою й громадянами. Проте успішність цих реформ значною мірою залежить не лише від інституційних змін, а й від рівня та типу політичної культури суспільства. Наявні суперечності між декларованими принципами демократичного врядування і реальними політичними практиками свідчать про те, що політична культура в Україні перебуває у стані тривалої трансформації.

Зміна ціннісних орієнтацій, політичних поведінкових моделей громадян, рівня довіри до влади, участі у процесах прийняття рішень та ставлення до реформ створюють комплекс нових викликів для публічного управління. Недостатня сформованість культури політичної відповідальності, прояви патерналізму, фрагментованість суспільних інтересів та вплив інформаційних маніпуляцій ускладнюють реалізацію реформ і знижують їх ефективність.

У цьому контексті постає потреба у науковому аналізі процесу трансформації політичної культури, виявленні чинників, що визначають її змістовні зміни, та оцінці впливу реформ публічного управління на політичні установки громадян. Такий аналіз є необхідним для розуміння того, яким чином політична культура може сприяти або перешкоджати модернізації державного управління та становленню ефективної демократичної системи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика політичної культури має тривалу історію наукового вивчення і широко представлена у працях класиків політичної науки. Концептуальні засади цього поняття були закладені у роботах Г. Алмонда та С. Верби, які розглянули політичну

культуру як систему орієнтацій громадян щодо політичних об'єктів і процесів та виокремили її типологічні моделі. Дослідження Л. Пая, Д. Істона, Г. Хантінгтона поглибили розуміння зв'язку між політичною культурою, стабільністю політичних режимів та модернізаційними процесами [2]. У сучасній західній літературі питання політичних цінностей, громадянської участі й демократичних практик розвиваються у працях Р. Інглгарта, П. Норріса та інших представників теорії постматеріалістичних цінностей і культурних зрушень [3, 4, 5, 6, 7].

Українські науковці також активно досліджують особливості політичної культури в умовах становлення національної державності та демократичної модернізації. Значний внесок зроблено у роботах І. Бекешкіної, Ю. Шая, О. Рудика, М. Кармазіної, О. Рафальського, які аналізують стійкі характеристики політичної свідомості українців, вплив історичних факторів та специфіку формування демократичних цінностей [8, 9, 10]. Дослідження Центру Разумкова, Київського міжнародного інституту соціології, Фонду «Демократичні ініціативи» висвітлюють динаміку громадської думки, рівень політичної участі, довіру до інституцій та ставлення населення до реформ [11].

Разом із тим, незважаючи на значну кількість праць, присвячених як політичній культурі, так і реформам публічного управління, науковці відзначають недостатню увагу до інтеграції цих двох напрямів дослідження. Поза цілісним аналізом часто залишається питання того, яким чином інституційні зміни у сфері державного управління впливають на трансформацію політичних орієнтацій громадян, як реформаторські процеси змінюють моделі їхньої політичної поведінки, рівень довіри та участі у врядуванні. Так само потребує більш глибокого вивчення вплив війни, цифровізації, євроінтеграційних процесів та розвитку громадянського суспільства на політичні цінності та ідентичності українців.

Таким чином, сучасний стан наукової розробки теми засвідчує наявність значного теоретичного й емпіричного підґрунтя, однак виявляє й певні прогалини, пов’язані з комплексним дослідженням трансформації політичної культури в контексті реформування публічного управління. Саме ці прогалини зумовлюють актуальність і необхідність подальшого аналізу, який пропонується у даній статті.

Мета: визначити зміст, динаміку та чинники трансформації політичної культури в Україні в умовах реформування системи публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Поняття політичної культури посідає центральне місце у політичній науці, оскільки відображає систему цінностей, норм, моделей поведінки та уявлень, які визначають ставлення громадян до політичної влади та їхню участь у політичному процесі. Теоретичні основи вивчення політичної культури були закладені в середині XX століття і надалі значно розширені, що дозволяє розглядати її як багатовимірне явище, тісно пов’язане з політичними інститутами, історичним досвідом та соціальною структурою суспільства.

Класичні підходи до аналізу політичної культури сформувалися завдяки працям Г. Алмонда і С. Верби [1], які запропонували розглядати політичну культуру як сукупність когнітивних, емоційних і оцінних орієнтацій громадян щодо політичної системи. Вони виокремили три основні типи політичної культури: партикулярну, підданську та партисипаторну, кожна з яких відповідає певній моделі взаємодії суспільства з владою. У подальших дослідженнях ці ідеї були деталізовані в межах теорій модернізації, політичної соціалізації та демократичного розвитку.

Важливий внесок у розуміння політичної культури зробив Д. Істон, який розглядав її як компонент політичної системи, що забезпечує її стабільність і легітимність. Він наголошував на тому, що політична культура формує інституційну довіру, визначає прийнятні для суспільства правила

політичної взаємодії та впливає на підтримку політичних рішень. Р. Інглгарт і П. Норріс у межах теорії культурних зрушень підкреслили роль ціннісних трансформацій, зумовлених рівнем економічного розвитку, рівнем безпеки та соціальних гарантій [5]. Їхні дослідження показали, що політична культура змінюється під впливом зміни поколінь та зростання значущості постматеріалістичних цінностей, що стимулює розвиток демократичної участі.

Сучасні підходи розглядають політичну культуру не лише як статичну характеристику суспільства, а як динамічний процес, що реагує на політичні кризи, соціальні трансформації, війни, технологічні новації та глобальні виклики. Значна увага приділяється ролі соціалізації та комунікації, зокрема впливу медіа, цифрових платформ, освітніх інституцій та громадянських ініціатив на формування політичних орієнтацій.

У контексті України політична культура формується під впливом складного історичного досвіду, переходу від авторитарних моделей управління до демократичних, а також численних соціально-політичних потрясінь – від Революції на граніті до Революції Гідності та боротьби за державний суверенітет у умовах російської агресії. Українські дослідники підкреслюють, що політична культура країни характеризується поєднанням демократичних прагнень, традиційної недовіри до влади, високої ролі громадянської активності та тенденції до самоорганізації суспільства.

Таким чином, теоретико-концептуальні засади політичної культури свідчать про її складність, багатошаровість і здатність до трансформації під впливом історичних, політичних і соціальних чинників. Розуміння цих засад є ключовим для аналізу процесу зміни політичної культури в Україні в умовах реформування публічного управління та переходу до сучасних стандартів демократичного врядування.

Трансформація політичної культури в Україні відбувається під впливом інтенсивних соціально-політичних процесів, реформ державного управління, розвитку громадянського суспільства та зовнішніх викликів, зокрема російської збройної агресії. Ці фактори спричиняють зміни у політичній свідомості, поведінці та ціннісних орієнтаціях громадян, формують нові моделі взаємодії суспільства й держави.

Однією з ключових тенденцій є зростання громадянської активності та самоорганізації населення. Події Революції Гідності, волонтерський рух, мережі горизонтальної взаємодії та локальні ініціативи демонструють становлення нової культури участі, що дедалі більше тяжіє до партисипаторної моделі. Українці активно долучаються до громадських проєктів, контролюють діяльність влади, використовують петиції, консультації та механізми співучасті у місцевому самоврядуванні. Це сприяє переходу від пасивно-наглядової до відповідальнішої та зрілішої форми громадянської поведінки.

Важливим чинником змін стала цифровізація публічного управління, що відкрила нові форми комунікації між громадянами та державою. Електронні послуги, електронна демократія, платформи відкритих даних та застосунок «Дія» створюють передумови для підвищення прозорості, зменшення корупційних ризиків і посилення суб'єктності громадян. Поширення цифрових інструментів сприяє розвитку більш раціональної та інформованої політичної культури, зменшуючи залежність від традиційних джерел політичного впливу.

Суттєвий вплив на політичні орієнтації населення має збройна агресія Росії проти України, яка сприяла консолідації суспільства, зростанню національної ідентичності, довіри до сил оборони та місцевого самоврядування. Водночас зберігається критичне ставлення до окремих державних інституцій, що свідчить про прагнення громадян до більш компетентної, справедливої та

підзвітної влади. Війна також посилила роль патріотичних, громадянських та ціннісних орієнтацій, що визначають політичну поведінку.

Варто відзначити й зміни поколінь, що впливають на політичну культуру. Молодь характеризується більшою відкритістю до демократичних механізмів, інтеграції в європейську політичну культуру, активним використанням цифрових інструментів і критичним мисленням. Водночас у старших поколінь залишаються елементи патерналістських очікувань, які впливають на політичну динаміку та темпи реформ.

Серед важливих тенденцій слід також зазначити зростання чутливості до інформаційних загроз. Присутність пропаганди, дезінформації та маніпулятивних технологій стимулює розвиток медіаграмотності, критичного мислення та формування стійкості до інформаційних впливів. Це сприяє зміцненню більш свідомої та відповідальної політичної культури.

Водночас трансформація політичної культури має і суперечливий характер. Зберігаються регіональні відмінності, нерівномірний рівень політичної участі, недовіра до судової системи, низький рівень інституційної стабільності та вплив олігархічних структур у політиці. Ці чинники ускладнюють формування сталих демократичних практик та потребують подальших реформ у сфері врядування. Таким чином, сучасні тенденції свідчать, що політична культура України поступово набуває більш демократичного, активістського та раціонального змісту. Ці процеси тісно пов’язані з реформами публічного управління, розвитком громадянського суспільства та зовнішньополітичними викликами, що визначають нові напрями трансформації та вимагають комплексного наукового аналізу.

Попри позитивні тенденції демократизації та реформування публічного управління, процес трансформації політичної культури в Україні залишається нерівномірним і суперечливим. Існує низка структурних, соціально-психологічних та інституційних бар’єрів, які стримують

формування сталої демократичної культури та впливають на ефективність реформ.

Одним із ключових бар'єрів є стійкість патерналістських установок, що мають історичні корені та значною мірою зберігаються серед частини населення. Патерналізм проявляється у очікуванні, що держава повинна забезпечувати добробут громадян без їхньої активної участі, у толерантності до неформальних практик та у пасивному ставленні до контролю влади. Ці установки ускладнюють розвиток партисипаторних форм політичної культури та знижують ефективність механізмів демократичної участі.

Важливим викликом залишається низький рівень довіри до державних інституцій, особливо до судової системи, правоохоронних органів та окремих органів виконавчої влади. Низька інституційна довіра формує скептичне ставлення до реформ, знижує зацікавленість громадян у політичній участі та стимулює поширення неформальних, а інколи й корупційних практик. У таких умовах демократичні інститути часто сприймаються як декларативні, що створює розрив між формальною і реальною політичною культурою.

Суттєвим бар'єром виступає інформаційна вразливість суспільства, посилена гібридною агресією Росії, дезінформаційними кампаніями, маніпуляціями у медійному просторі та нерівномірним рівнем медіаграмотності населення. Поширення фейків, деструктивних наративів та емоційно забарвленого контенту впливає на політичні орієнтації громадян, сприяє поляризації суспільства та знижує здатність до раціональної оцінки політичних процесів.

Ще однією проблемою є регіональна та соціальна нерівномірність трансформацій, пов'язана з різним рівнем економічного розвитку, освітніх можливостей та доступу до інформаційних ресурсів. У результаті формуються різні темпи модернізації політичної культури в окремих регіонах, між міським і сільським населенням, а також між різними поколіннями. Ця нерівномірність ускладнює вироблення

загальнонаціональних моделей політичної поведінки та поглиблює суспільні розходження [8].

Окремим викликом виступає вплив олігархічних та корпоративних інтересів на політичні процеси, що зумовлює збереження традицій недоброчесного політичного лобіювання, монополізації інформаційних потоків і залежності медіа від великих економічних груп. Це обмежує плюралізм думок, викривлює політичну конкуренцію та впливає на формування політичних орієнтацій громадян. Важливою проблемою залишається повільність інституційних змін та недостатня якість впровадження реформ. Навіть прогресивні законодавчі ініціативи можуть не давати очікуваного результату через бюрократичну інертність, кадровий дефіцит, слабкий контроль виконання та супротив старих управлінських практик. Така ситуація сприяє формуванню у громадян відчуття розчарування та зневіри у здатності держави здійснити реальні позитивні зміни.

Окрім цього, серйозним викликом є психологічні наслідки війни, які впливають на емоційний стан суспільства, рівень соціальної напруги та очікування щодо державної політики. Високий рівень стресу, втоми та фрустрації може знижувати мотивацію до участі у політичному житті та спричиняти радикалізацію політичних поглядів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що трансформація політичної культури в Україні є складним, багаторівневим і динамічним процесом, який тісно пов’язаний із реформуванням системи публічного управління та розвитком демократичних інституцій. Аналіз теоретичних підходів дозволив з'ясувати, що політична культура є фундаментальним чинником стабільності політичної системи, визначає характер політичної участі громадян і впливає на успішність реформ державного управління.

Список використаної літератури

1. Almond, G. A., & Verba, S. (1963). The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations. Princeton University Press.

2. Easton, D. (1965). A systems analysis of political life. Wiley.

3. Huntington, S. P. (1991). The third wave: Democratization in the late twentieth century. University of Oklahoma Press.

4. Inglehart, R. (1997). Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies. Princeton University Press.

5. Inglehart, R., & Norris, P. (2003). Rising tide: Gender equality and cultural change around the world. Cambridge University Press.

6. Norris, P. (2011). Democratic deficit: Critical citizens revisited. Cambridge University Press.

7. Пай, Л. (2002). Політична культура та політичний розвиток. У О. Іщенко (Ред.), Політологія: хрестоматія (с. 215–229). Либідь.

8. Karmaza, M. (2018). Політична культура в Україні: генеза, структура та тенденції розвитку. Політичний менеджмент, 1(83), 45–56.

9. Рафальський, О. (2020). Політична культура українського суспільства: між традицією та модернізацією. Український соціум, 3(74), 5–18.

10. Шай, Ю. (2019). Трансформація політичної культури в умовах демократизації. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень, 2(94), 102–116.

11. Разумков центр. (2023). Громадська думка щодо політичної участі та довіри до інституцій. Разумков центр.

References

1. Almond, G. A., & Verba, S. (1963). The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations. Princeton University Press.

2. Easton, D. (1965). A systems analysis of political life. Wiley.

3. Huntington, S. P. (1991). The third wave: Democratization in the late twentieth century. University of Oklahoma Press.

4. Inglehart, R. (1997). Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies. Princeton University Press.

5. Inglehart, R., & Norris, P. (2003). Rising tide: Gender equality and cultural change around the world. Cambridge University Press.

6. Norris, P. (2011). Democratic deficit: Critical citizens revisited. Cambridge University Press.

7. Pai, L. (2002). Politychna kultura ta politychnyi rozvytok [Political culture and political development]. In O. Ishchenko (Ed.), Politolohiia: Khrestomatiia [Political science: A reader] (pp. 215–229). Lybid.

8. Rafalskyi, O. (2020). Politychna kultura ukrainskoho suspilstva: Mizh tradytsiieiu ta modernizatsiieiu [Political culture of Ukrainian society: Between tradition and modernization]. Ukrainskyi Sotsium, 3(74), 5–18.

9. Karmaza, M. (2018). Politychna kultura v Ukraini: Geneza, struktura ta tendentsii rozvytku [Political culture in Ukraine: Genesis, structure and development trends]. Politychnyi Menedzhment, 1(83), 45–56.

10. Shai, Yu. (2019). Transformatsiia politychnoi kultury v umovakh demokratyzatsii [Transformation of political culture in the context of democratization]. Naukovi Zapysky Instytutu Politychnykh i Etnonatsionalnykh Doslidzhen, 2(94), 102–116.

11. Razumkov Centre. (2023). Hromadska dumka shchodo politychnoi uchasti ta doviry do instytutsii [Public opinion on political participation and trust in institutions]. Razumkov Centre.